

Dr. Kadosa Marcel: Tömegélelmezés.

A háborús blokád, de valószínűleg még sokkal inkább a háborús idők abnormális fogyasztása, új és parancsoló problémákat vetett föl a tömegek élelmezése terén. Ezek fölött a problémák fölött lehetett meditálni néhány hónapig, sőt esztendeig, de most, hogy a háborús esztendők a harmadikba fordulnak, mindenütt azonnali megoldást követelnek. Mint egyes újsághírekből halljuk, nem csupán nálunk, akik blokád alatt állunk, hanem az ellenséges országokban is, sőt hovatovább a semleges államokban is égetővé válik ez a kérdés.

És éppen ez erősít meg bennünket abban a régóta táplált föltevésünkben, hogy az élelmezés terén mutatkozó zavaroknak csak kisebb tényezője a blokád, a nagyobbik a fogyasztásnak óriási emelkedése. Sok millió ember áll fegyverben és igényel és kap is olyan élelmezést, amely messze túlhaladja ugyanezen tömegnek a béke idejében való fogyasztását. A háborúval járó nagy anyagszükséglet és a magas árnívó folytán a földművelő népesség legszélesebb rétege egyenesen hallatlan jólétbe jutott máról holnapra. Ezresek húzódnak meg a legegyszerűbb parasztok tárcájában. Nem irigyeljük, csak konstatáljuk. A világ legtermészetesebb dolga, hogy az ilyen jólétbe csöppent parasztság fogyasztása se marad meg a régi keretek között, hanem éppen most, a háború és a blokád idejében sokszorosán nagyobb a békeidők fogyasztásánál, míg a termelés ezzel szemben, csak a régi keretek között mozog. Így állott elő a városokban az az élelmiszerhiány és élel-

mezési zavarodottság, amely időnként és helyenként úgy nálunk, mint az ellenséges külföldön és a semleges országokban a tűrhetetlenségig fokozódott.

A sok mindenféle megoldási próba, igyekezet, kísérlet, legutolsó fejezete a tömegélelmezés. Tudjuk, hogy már a béke éveiben történtek világszerte a városokban kísérletek arra nézve, hogy az élelmezés gondját az egyes háztartásokról levegyék. Közös konyhát létesítettek, amelyek célszerűsége a papiroson és a ráció szerint nyilvánvaló. Miután ugyanazon városban, ugyanazon társadalmi állású emberek élelmezése és étlapja nagyjában egy és ugyanaz, kézenfekvő okosság, hogy ne pocsékolassék el rengeteg idő és munka azzal, hogy minden háztartás külön szerezzé be nap-nap után a nyersanyagot, külön készítse el az ételeket és külön végezze a konyha nagyon is terhes munkáját. Rengeteg energia szabadul fel a társadalom számára, ha többé-kevésbé azonos ízlésű, azonos vagyoni és kereseti viszonyok között élő húsz, ötven vagy száz családnak csak egy konyhán főznek. Tíz ember végzi el ilyen módon ugyanazt a munkát, amelyhez más-különbén kétszáz ember vagy még ennél is több szükséges: száz háziasszony és száz cseléd. A munkamegtakarítás mellett a pénzmegtakarítás is jelentékeny. Bizonyításra nem szoruló szabály, hogy a nagyban való bevásárlás és főzés, a tömegvásárlás jutányossága és a hulladékok, maradékok minimumra csökkentése által rendkívüli nagy megtakarítással jár, amihez a személyzet fölöslegessé válásával járó pluszt is hozzászámítva, azt lehet mondani, hogy a háztartás élelmezése ilyen módon a felébe se kerül annak, amit a külön-külön háztartás megemészt. Ha ehhez még hozzávesszük azt a nagy előnyt, hogy a háztartásokban ilyen módon felszabaduló testi és intellektuális erők a társadalom egyéb területein gyümölcsöztethetők: valósággal nélkülözhetetlenek kell látnunk a közös konyhák intézményét és à priori fényes sikert kelle minden ilyen kísérlet számára jósolni.

Ám az élet mást mutatott. A közös konyhák sorra elkracholtak. Nem hisszük, hogy közülük akár egy is virágzásnak indult és prosperált volna. Mindenfelé az volt a sorsuk. Nagy húhóval megnyíltak, óriási magasztalásoknak örvendettek és néhány hét vagy néhány hónap múlva általános közkívánatra megszűntek. A papíron való számadásokat és a logika föltevéseit sehol se igazolták a tények.

Hogy ennek mi volt az oka: nem tudjuk és mostani írásunknak nem célja, hogy ezt kikutassuk. Legyen elég ezúttal csak magát a tényt konstatálnunk: hogy akár munkásosztálybeliek, akár középosztályhoz tartozók akartak közös konyhákat létesíteni, ennek sikere mindenütt beleütközött valami láthatatlan akadályba, amelynek lényege nyilván az emberi konzervativizmus és az önzés, amely csekélyke személyes áldozatoktól is visszariad és egészen apró ízlésbeli és hasonló természetű követelményeknek aránytalan nagy áldozatot hajlandó inkább hozni, semhogy lemondjon róla.

Mindaddig, amíg el nem jön az igazi kényszer. Ennek csodálatos erejét leginkább a katonaságnál tapasztalhatjuk, ahol úgyszólván megsemmisül az individualizmus és ennek aprólékos kifejezései majdnem eltűnnek a mindent legázoló és mindent egy módliba taposó fegyelem ereje alatt. A fegyelem csak egy speciális esete annak a kényszernek, amely nem ismer alkut és kibúvót.

Ugyanez a kényszer nehezedett most a háború napjaiban az emberekre az élelmezés terén is. Folyton nehezebb és nehezebb lett a nagyvárosokban az élelmezési individualizmus szabad kifejtése és helyenként már bekövetkezett a lehetetlenség esete. Az ellenszer mindenütt önként kínálkozott már a legelső napoktól kezdve: a tömegélelmezés. A külön-külön álló ember fölszabadítása az alól a gond alól, hogy külön-külön szerezzé meg és készítse el táplálékát, mikor ezeket a gondokat koncentrálni és a koncentráció által lényegesen csökkenteni, sőt teljesen megszüntetni lehetséges.

Különösen Németországban, hol a népességnek nagyobbik része nagyvárosokban lakik, jelentkeztek hamar a nehézségek. És ugyanolyan hamar rájöttek úgy itt, mint egyebütt arra is, hogy a pénzsegélyek ezeket a nehézségeket el nem tüntetik. Áttértek tehát a segélyezésnek arra a módjára, hogy „természetben” szolgáltaták ki a segélyt: hús, burgonya, hüvelyesek, tej, tüzelő stb. formájában. Majd az ilyen cikkek elárúsítására is berendezkedtek, ami által a rendes kereskedelmi versenyben kifejlesztett árál alacsonyabban juttatták a lakosságot vagy annak egy részét élelmiszerekhez.

Míndez azonban nem volt az igazi. Egyrészt csak a segélyre szorulóak jöttek itt számításba, másrészt pedig a legtöbb helyütt csak egy csöpp volt a tengerben, amivel a városok enyhíthették

a beszerzés nehézségeit és a drágaságot. A rendelkezésre álló anyagokból csak kevés embernek juthatott vagy csak oly picinyke adagokban, hogy nap-nap utáni kínos küzdelemmé vált a mindennapi élelem megszerzése. Ily időkből, amikor a kedélyekre más-különből is óriási teher nehezedett és amikor a polgári lakosság fokozott munkaerőkifejtésére akkora szükség volt, mint még soha, ugyanakkor az emberek számlálatlan tömege ácsorgott és küzdött egy kis zsírért, egy kis húsért órákat és napokat és növelte ezzel különben is erősen megviselt lelkének a próbáját.

Van azután a lakoságnak egy széles rétege, amelynél még egyebet is jelentett a háborús állapot, mint beszerzési nehézséget. A munkásságnak egy részénél a munkabérek nem emelkedtek a drágaság fokozásával arányosan. A női munkásokról ez általánosságban megállapítható és az ifjúmunkásokról nem kevésbé. A hadimunkáknál alkalmazott munkások és munkásnők kereseti viszonyai felől elszomorító adatokat olvashattunk unos-untalan. Nem tudták a kellő arányt biztosítani maguknak a kereskedelem alkalmazottai, valamint a magánhivatalnokok sem, annak dacára, hogy úgy a kereskedelem, mint az iparvállalatok és bankok prosperitása soha nem álmodott méreteket öltött a háború idejében. Az esetek egész tömegében a kereskedelmi alkalmazottak fizetéseit a háború kiütése után redukálták és ezen a redukált nívón volt még akkor is, amikor az üzlet már réges régen a háborús virágzás gazdag gyümölcseit élvezte. Az élelmiszerek árának emelkedése ezzel szemben — mint tudjuk — olyan arányokat öltött, hogy megállapíthatólag magára a mindennapi legegyszerűbb táplálékra se futotta e szerencsétlenek jövedelme, nemhogy az élet ezer egyéb mindenféle szükségletének a fedezésére. Hogy pedig a közhivatalnokok és a honorációrok jórésze milyen helyzetbe került fizetésének és jövedelmének kötöttsége és az árak emelkedése által, arról teljesen fölösleges külön előadást tartani.

Így apránként abba az egyetlen lehető mederbe kellett terelednie a kérdés megoldásának, hogy a közönségnek nem pénzt és nem mindenféle élelmiszerjegyeket kell adni, amivel azután mindenki maga birkózzék meg a nagy túlekedésben, hanem a kommunitásoknak maguknak kell a nyersanyagot beszerezniök és az ételt elkészíteniök. Vagyis rá kell térni az óriási arányú közös konyha rendszereire, amely levegye az egyes háztartásokról azt a koncentrálnálható és igen kevés egyénre hárítható nagy gondot, ami-

vel az élelmezés még a béke idejében is és pláne a mostani viszonyok között összekötve van.

A német birodalmi kormány is állást foglalt az ilyen tömeg-élelmezés mellett és a porosz kormány leiratban hívta fel a városok figyelmet erre az egyedül helyes és célravezető módszerre. Az újonnan felállított birodalmi élelmezési hivatal elnöke Batocki szintén ilyen irányú intézkedéseket helyezett a birodalmi gyűlésen kilátásba.

Az első próbák ebben az irányban már régebben megtörténtek a gulyáságújuk járatásának a formájában. Köln városának hét darab ilyen gulyáságúja jár, Mannheimban hat, Berlinben, Magdeburgban, Lipszéban és más helyeken szintén járatják, úgyszintén Wienben és Budapesten is. Az ilyen élelmezésnek meg vannak a maga előnyei és hátrányai. Előnye, hogy úgyszólván a helyébe viszi mindenkinek az ételt és hogy bizonyos derűt visz a lakosság körébe az élelmezésnek avval a módjával, amelyben katonáink millióinak van része a táborukban. Hátránya, hogy az ételek kiszolgálása az utcán történik, ami erre éppenséggel nem alkalmas hely, különösen szeles, poros, esős időben. Gyermeknek részére nem is éppen veszélytelen az ilyen gulyáságújuk körülnagy tolongásban való részvétel.

Azért jobbnak látszott központi konyhák felállítása, ahonnan a nagyobb tömegben elkészített ételt a családok a maguk körébe viszik fogyasztásra. Karlsruhe városa állította föl az első ilyen két központi konyhát, amelyhez nemsokára harmadikat is létesít. A központból szállítható konyhákban és ételhordó ládában viszik szét a kész ételeket kisebb körzetekbe, ahol szétosztásra kerülnek. Úgy ennek a rendszernek, mint a gulyáságújának az az egy közös hátránya van, hogy csupán egy tál étellel szolgálhatnak, ami a városi étkezési szokásokkal ellentétben áll.

Más helyütt, mint Frankfurtban az ilyen konyhák mellett mindjárt étkező termeket is rendeztek be olyanok számára, akik nem étkezhetnek családjuk körében. Frankfurtban 11 ilyen éttermes konyha van működésben és továbbiak vannak felállítás alatt. Összesen naponta mintegy 15 000 adag ételt szolgáltatnak ki bennük, mely áll levesből, főzelékből, burgonyából és gyümölcsből. Egy adag ára 30 pfennig, hadiözvegyeknek 20 pfennig.

Berlinben a közelmúltban nyílt meg az óriási arányú *Mittelstandsküche*, amely a középosztály olcsó élelmezéséről kivan gon-

dqskodni és mintegy fél millió embernek kivan naponta ebédet és vacsorát adni, vagyis más szóval: a nagy metropolis lakosságának csaknem egy ötödrészét el akarja látni jó és olcsó étellel. Budapesten ezidőszerint folynak a központi konyha berendezési munkálatai. Az intézmény céljairól az arányai árulnak el legtöbbet: 20-30 ezer adag ebédet lesz képes naponta előállítani. Magáról az intézményről egyébként a szociálpolitikai ügyosztály vezetője, dr. Demjén Géza tanácsnok a következőket mondotta el egy fővárosi hírlap tudósítójának:

— A központi konyha célja eléggé ismert a budapesti közönség előtt, amely mindenesetre tudja, hogy feltétlenül hézagpótló intézmény lesz. A népelelmezés centralizálásának lehetne nevezni ezt az akciót, mert ezáltal az eddig a népkonyhákban és napközi otthonokban eszközölt ételkiosztást egy helyen fogjuk elintézni. Emellett azután a középosztály élelmezéséről és a gyermekek okos táplálásáról is gondoskodhatunk.

— Az előnye a dolognak az, hogy egységesen lehet intézni a népelelmezésnek ezt a módját. Különösen a gyermekek táplálásánál fontos ez, mert így tápláló étrendet tudunk szinte orvosi előírás szerint biztosítani. Egyben azonban ez a centralizálás gazdaságosabb is, mert ismerjük a nagyban való vásárlás előnyeit, a nagyban való főzés tüzelőanyag spórolását. Egy helyen fogunk főzni és az ételt termoforokban szállítjuk majd a kiosztó-helyekre.

— A központi konyha építése ma már eljutott a befejezés stádiumába. Minden készen van, a konyhagépek felszerelve várják, hogy meginduljanak. Mindössze kisebb jelentőségű munkálatok vannak még hátra, de ezeket is be fogjuk fejezni július végére. Akkor következik azután a szervezés munkája és megejtjük a próbafőzéseket is, úgy, hogy meg van a reményem rá, hogy a központi konyhát őszre teljesen üzembe helyezhetjük és átadhatjuk rendeltetésének.

— *Csináltunk azonban újabban még egy másik népelelmezési intézményt is.* A mozgókonyhák számára a Népszálló konyhája nem volt elegendő nagy. A Népszálló konyhája ugyanis eddig csak magát a Népszállót, a diákmenzát és négy próbajaratú mozgókonyhát látott el étellel. Most aztán a *Népszálló mellett egy barakkonyhát építettünk, amely naponként 10.000 adagot képes produkálni.* Ez az új barakkonyha szerdán nyílik meg és valószínű, hogy az ősszel az új konyha, nagyobb teljesítőképessége

révén a mozgókonyha-járatokat szaporítani fogjuk. Hogy ezt már most nem tesszük meg, oka annak az a régi tapasztalat, hogy a népélelmezési intézményeket nyáron kevésbé veszik igénybe, mint az esztendő más szakáiban.

– Visszatérve a központi konyhára, ma még nem lehet tulajdonképpen megállapítani, hogy mily arányú feladat vár az új intézményre. Ez attól függ, hogy mely népélelmezési intézmények kapcsolódnak bele rentábilis fizetés mellett. Az élelmiszerkészletek biztosítása dolgában most folytatunk tárgyalásokat *Folkusházy* tanácsnok úrral, hogy a közélelmezési ügyosztálytól kapjuk meg, amire szükségünk van. Kétségtelen azonban, hogy a központi konyha megnyitása előtt legalább hat hónapra készleteket kell magunknak biztosítani.

A magunk részéről kívánatosnak és nagyon valószínűnek tartjuk, hogy a tömegélelmezésnek e háborús kényszer alatt keletkezett praktikus és nagyszabású intézményei a háború utáni időben is missziót fognak teljesíteni. Nem vagyunk hívei a városi lakosság ingyen élelmezésének és a koldusleveseket minden egyének tartjuk, csak nem üdvös szociálpolitikai intézménynek. (Ami persze nem zárja ki, hogy az éhezőknek magunk is ne akarjunk táplálékot adni.) A közös konyhák, a tömegkonyhák azonban egészen más célokat szolgálnak: anyagi és erkölcsi energiákat szabadítanak föl és pedig óriási méretekben. Olyan energiákat amelyeknek célszerűbb felhasználására a háború után feltoluló óriási társadalmi munka nagyon, de nagyon rá lesz majd szorulva.